

KILLYÉNI ANDRÁS

Borsafüredi sportlétesítmények nyomában

A Radnai-havasokba ellátogató turisták közül kevesen tudják, hogy a hegység északi oldalán, Borsa város közelében ma is megtalálhatóak egy, az 1940-es években tervezett és kivitelezett téli síközpont nyomai. Síugrósánc, korabeli sípályák nyoma, szállodák és menedékházak emlékei – ma is őrzik egy korszak nyomát, amikor itt magyarok és románok közösen álmodtak egy téli olimpia megrendezéséről. És nemcsak álmodtak, hanem cselekedtek is.

A második bécsi döntést követően, 1940 és 1944 között épült ki Borsafüreden, a Radnai-havasok lábánál a Magyar Téli Olimpiai Síközpont. A korabeli elképzelések szerint Magyarország úgy építette ki ezt a sporttelepet, hogy minden szempontból megfeleljen az olimpiai követelményeknek. A tervek szerint a munkálatok túlnyomó részére sor került volna 1947-ig, így már az 1948-as vagy az 1952-es olimpiai pályázat reálisnak tűnt.

A tervezéskor a Garnish Partenkirchen-i létesítményt tekintették mintának. Németország sikeres téli olimpiát rendezett itt 1936-ban, ezt „szárnyalta túl” a magyar terv. A tökéletes hely megtalálása érdekében felkérték Déván Istvánt, hogy járja végig Kárpátalját és Erdélyt, és tegyen javaslatot, hol lehetne a téli sportok központját kialakítani. Déván – több havi tanulmányút után – a Radnai-havasokat jelölte meg helyszínül, Borsa község közelében. A Sí Szövetség bizottsága 1941. október 23-án a helyszíntre utazott, és minden szempontból alkalmasnak találta Borsafüredet, amely 830 méter magasan, hóban dús és szélcsendes helyen feküdt a Radnai-havasok északi részén. Így megkezdődhetett a „Magyar Nemzeti Téli Sportközpont” kiépítése.

A kor legújabb technológiája alapján elképzelt és kivitelezett síparadicsom a sízők, síugrók és turisták kedvenc helye lett. A befektetések folyamatosak voltak, és amikor ezekről döntöttek, nem számított, hogy a háború ismét szomorúan végződhet, és az 1940-ben visszakapott területeket a kiépített létesítményekkel együtt elveszítheti Magyarország.

A tervezett téli sportközpont számos létesítménye elkészült 1944 nyarára: sípályák, ugrósánc, szálláshelyek. Befejezés előtt állott a sportszálló és a drót-

kötélpálya. Az infrastruktúra kedvező volt: vasúton és országúton is el lehetett érni a központot, bár itt is számos befektetést terveztek. Következett volna a sportpályák, a tribünök, az úszómedencék kiépítése, illetve újabb szállók, villák, éttermek és egy kasszinó kivitelezése. A szakemberek az elektromos erőműtelepen, a fűtési rendszeren, illetve a vízvezeték-hálózaton dolgoztak.

A világháború azután meggátolta a sitelep továbbfejlesztését. 1944. augusztus 23-án a bukaresti vezetés átpartolt a szövetségesek oldalára. 1944 augusztusában a front elérte Erdélyt. Nem sokkal később – a szovjet és román csapatok előretörésével – a harcok már Máramarossziget környékén zajlottak.

Az elvesztett második világháborút lezáró párizsi béketárgyalás érvénytelenítette a bécsi döntéseket, és szentesítette az 1938. január 1-jén létező határokat. Románia kommunista vezetése – az adott politikai és gazdasági helyzetben – nem tekintette prioritásnak a borsafüredi központ fejlesztését, így sohasem folytatódott a munkálatok.

A pályák megmaradtak, és számos nemzeti és nemzetközi síversenyt bonyolítottak le itt a következő évtizedekben. A felvonó közel 35 évvel később készült el, ám a völgy ellenkező oldalán, így a nyolcvanas évek elejétől a sízés is átköltözött a ma is létező felvonó mellé. Az ugrósáncot is használták, majd a nyolcvanas években egy kisebb sánc is épült mellé. A menedékházakat fokozatosan lebontották, és szállodák épültek helyükön – ennek ellenére Borsafüred sohasem vált nemzetközi téli sportközponttá.

A síközpont a 2010-es évek elején siralmas állapotban volt. Ám az elmúlt két évben Borsa város új polgármestere számos intézkedést hozott a központ felvirágoztatása érdekében. A folyamatos fejlesztés mellett nagy hangsúlyt helyeznek a régi létesítmények karbantartására, megóvására, így komoly lehetőség nyílt arra, hogy az idelátogató sízők, turisták nemcsak a téli sportokat, illetve a túrázásokat élvezhetik, de a régi olimpiai síközpont megmaradt létesítményeit, épületeit is megtekinthetik.

Az Anikó-menedékház

A Radnai-havasok 1600 méteres magasságában, a Lóhavas oldalában, a legnehezebb körülmények között épült fel az első európai színvonalú magashegyi menedékház Benedek Frigyes mérnök, műegyetemi adjunktus tervei alapján. Kivitelezésében a kor leg-

A Hóvirág régi épületrésze

modernbb építkezési technikáit alkalmazták, és mind belső elrendezésében, mind az építkezésben egyedül alkottak.

A menedékház 1942. november 23-án avatták névadója, Iglóiné Eleőd Anikó jelenlétében, aki a kor neves magyar bajnoknője volt. Az épület huszonhét vendég részére biztosított hálólhelyet, illetve hidegmeleg vizes zuhanyt, így nem csoda, hogy az év túlnyomó részében telt házzal működött.

Az Anikó-menedékház felavatásának második évfordulóját már nem lehetett megünnepelni, hiszen 1944 őszén a front elérte a Radnai-havasok vonalát, a csaták során pedig a szovjet csapatok felgyújtották az épületet, amely teljesen elpusztult.

Ma már csak a létesítmény alapjai láthatóak a Ló-havas lábánál. Borsa város polgármestere viszont tervbe vette a menedékház újjáépítését, a régi helyén, az eredeti tervek szerint.

Az Olympia-síugrósánc

A síugrósánc munkálatainak legnagyobb részét 1943 folyamán végezték el. A sánc tervét is Benedek Fri-

gyes készítette a nemzetközi szövetség előírásainak figyelembevételével. A kivitelezés során 10 000 köbméter földet mozdítottak el; a sziklás terep miatt ennek egy részét robbantással oldották meg. A hatalmas kő- és földtömeget nehéz körülmények között, 38 fokban lejtőn távolították el.

1944 februárjára a teljes kivitelezési munkát befejezték. A sánc az „Olympia” nevet kapta, méreteit tekintve a kor negyedik, Európának pedig a legnagyobb ugrósánc volt. Korabeli leírás szerint „a kifutó átmenete és íves ellenlejtője tökéletes. Külön szépsége a sáncnak, hogy fa vagy vasépítmény (torony) nélkül épült, majdnem teljesen ráfekszik a terepre, s a töltés, illetve bevágás legnagyobb magassága négy méter. Csak a kifutó végén épült ellenlejtő végső magassága éri el a tizenkét métert, de kiképzése révén ez is kellemesen illeszkedik bele a környezetbe. A sánc berendezése kiváló. Az indulás helyén épült melegedő-viaszoló épület, az ötemeletes, fából épült pontozóbírói torony, az asztal, a feljárt, a lépcsőzet mind-mind nemcsak sportszempontból kifogástalan, hanem a sáncsal együtt tájilag is tartozékaivá vált a festői vidéknek.”

A sánc a kommunizmus éveiben is működött, számos nemzetközi és országos versenyt szerveztek itt, elsősorban kelet-európai sportolók részvételével. Az 1980-as években egy kisebb sánc is épült mellette, az utolsó versenyt 1990-ben szervezték itt. Érdekessége, hogy hosszú időn keresztül a világ legnagyobb természetes sánc volt.

Első nemzetközi rekordját, 88 métert, 1944-ben ugrotta a lengyel Stanislaw Maruzarz. Stanislaw a világháború kitörésekor a földalatti lengyel hadsereg tagjaként harcolt a németek ellen. 1940-ben elfogták, börtönbe zárták, majd halálra ítélték. A börtönből azonban sikerült megszöknie, és bonyolult körülmények között Magyarországra menekült. A magyar sízők felismerték és elbújtatták a Radnai-havasokban, ahol a háború végéig, Przestalsky Stanislaw néven, a magyar síugrók edzőjeként működött.

A síugrósánc utolsó rekordja is egy lengyel versenyző nevéhez fűződik. Bogdan Zwaijak 113 méteres ugrása a ma is létező rekord. A sánc modernizálása, illetve a nemzetközi versenybe való bekapcsolása lehetetlen, már nem felel meg a nemzetközi szövetség feltételeinek. Le kellene bontani, illetve át kellene építeni. Ugyanakkor az is igaz, hogy nagyobb értéket képvisel jelenlegi állapotában, hiszen így egyedülálló világvilágviszonylatban is. A helyi hatóságok számos in-

A MOVE menedékház, ma iskola

tézkedést hoztak annak érdekében, hogy a telek viszszerüljön a város tulajdonába, ugyanakkor tervbe vették a műemlékké nyilvánítást is.

Bár jelenlegi állapota lehangoló, a síugrósánc szépsége páratlan. Áll még a lépcső, amelyet (remélhetőleg) tavaszra kitakarítat a polgármesteri hivatal, így bárki felsétálhat a síugrósánc asztalához, s megtaaszthatja, milyen a kilátás egy 90-100 méteres ugrásnál.

A Hóvirág sportszálló

Az olimpiai sikőzpont versenyzőit az olimpiai hotel várta volna. 1943 áprilisában történt a korszerű sportszálló alapkövetétele. A Hóvirág szálloda terveit szintén Benedek Frigyes készítette, a kivitelezés is az ő irányításával történt. A vendégek kényelme érdekében a központi fűtést kocsz-égetéssel oldották meg, emellett számos szobában és helyiségben kisebb kályhát helyeztek el arra az esetre, ha a központi fűtés nem működik.

1944 nyarán a sportszálló építkezése már befejezés előtt állott. A falak és a tetőzet elkészült, a belső kivitelezés pedig jól haladt, Európa egyik legmodernebb ilyen jellegű építménye volt. Megőrizte jelentőségét az elkövetkező évtizedekben is, a nyolcvanas évek elején viszont döntés született a lebontásáról. A helyére egy modern szállodát terveztek, ám ennek kivitelezői felhívták a figyelmet arra, hogy a létesítményt nem szabad lebontani, csak az emeleti részt

eltávolítani, hiszen ez fából készült. A hatóságokat sikerült meggyőzni, így az alsó, kőből készült földszinti rész megmaradt, emellett a torony formájú lépcső részt is megőrizték.

A szálló ezután a központ egyik ékessége volt, ám a kilencvenes évek után többször gazdát cserélt, végül pedig az egészségügyi minisztérium használta. A hiányzó karbantartás és elmaradt felújítások miatt az állapota mára teljesen leromlott. Ablakai betörték, a belső kivitelezés tönkrement, a földszinten egykor működő gyógyfürdőket is szétverték.

Nemrég a polgármesteri hivatal javaslatot tett a létesítmény visszavásárlására, így reménykedhetünk, hogy egy jó befektető hamarosan újra felvirágoztatja.

A MOVE menedékház

Az 1941-es kiépítési tervek megszületése után megkezdődött számos szakszerű szálláshely felépítése is Borsafüreden. Közülük érdemes megemlíteni a Magyar Országos Véderő Egylet (MOVE) 60 férőhelyes „Borsvezér” menedékházát. (A MOVE 1918 novemberében alakított paramilitáris szervezet volt, amely a katonai előképzés biztosításával foglalkozott, ugyanakkor fontos szerepet játszott a magyar sportéletben is 1945-ig, a szervezet megszüntetéséig.)

Kovács László – „felügyelői” pozícióban – 1944-ig vezette az Anikó-menedékházat. Ebben az időszakban a magyar arisztokrácia számos képviselője

járt Borsafüreden a síszezonok során. Számos esetben éjszakákba torkolló kártyapartikat rendeztek, Kovács pedig – jó kártyajátékos lévén – komoly összegeket nyert el, majd a pénzt befektette Borsafüreden. Néhány héttel a front érkezése előtt megvette a menedékházat is, ám sohasem tudta bejegyeztetni tulajdonát. Várandós feleségével menekülniük kellett, így az épület tulajdonjoga odaveszett.

A második világháború után a menedékház megőrizte rendeltetését, később pedig iskolaként működött, illetve télen „visszaalakították”, hogy diákok számára szállást biztosítson a téli vakáció során rendezett sítáborok idején. Jelenleg az iskolát kiköltöztették, a felújítására pedig hamarosan tervet dolgoznak ki. A cél, hogy megőrizze eredeti stílusát, ugyanakkor megfelelő feltételeket nyújthasson a sízők számára.

Az olimpiai sípálya

Az „Olimpia lesiklópálya” az első kivitelezett létesítmény volt Borsafüreden, felavatására 1941 karácsonyán került sor. Budapestről, a Nyugati pályaudvarról indult egy síző csapat Borsafüredre, közöttük a magyar lesikló-válogatott edzője és tagjai, illetve a Magyar Sí Szövetség képviselői. A csapat meglepődött, amikor a borsai vasúti megállóban még alig hat centiméteres hóréteget találtak, ám az 1660 méteres magasságról induló pályán már 40 centiméteres friss hó volt a régi hókérgen. Az érkezés 830 méteres magasságban volt, így a pálya szintkülönbsége 830 méter, hossza 2840 méter.

A pálya felavatásakor a csapat tagjai egymást követve siklottak le. A sort a válogatott kapitánya, Herbert Heiss vezette. Mindannyian nagy élvezettel próbálták ki a hosszú egyenesekkel, hirtelen fordulókkkal, ugratókkal és huppanókkal tűzdelt pályát. Herbert Heiss az alábbiakat nyilatkozta az első lesiklás után: „A pálya a legszebbek egyike, mondjuk talán a legszebb, amit eddig láttam. Meredek és gyors, de mindazonáltal nem veszélyes, mert megfelelő széles. Bár egyes részei az erdön vezetnek keresztül, baleset ilyen pályán nem is igen fordulhat elő. Nagy előnye, hogy szélessége folytán gyors hó esetén mindenütt kötelező ellenőrző kapuk állíthatók fel rajta, amelyeket azután lassú hó esetén könnyen el lehet távolítani. Nézetem szerint az egész környék roppant alkalmas egy kontinentális télisporttelep létrehozására, mert először is minden nagyon szép, és másodsor minden meg lehet itt találni. Nemcsak a versenyző, hanem a turista is gyönyörű napokat tölthet majd el

Borsafüreden. Biztos vagyok benne, ismerve a magyar sportélet sportszerető és hozzáértő vezetőit, hogy Borsafüreden FIS-t, de talán még egy olimpiai versenyt is meg fogunk érni.” (Nemzeti Sport, 1942. január 4.)

A szakértők egybehangzó véleménye szerint a pálya egyedülálló volt Európában. Egyedüli hátrányt a felvonó hiánya jelentette, amely akkoriban még csak igen kevés helyen működött. 1944 nyarára már sikerült a felvonó oszlopait elhelyezni, így a sízők reménykedtek, hogy hamarosan átadják. Erre sajnos a háború miatt sohasem került sor, a kivitelezéshez szükséges utolsó befektetés is elmaradt, a sípályák pedig felvonó nélkül működtek a hetvenes évekig. Ekkor készült el a felvonó, ám nem az eredeti sípályák hegyoldalán, hanem a völgy másik oldalán, s azóta is ott működik.

2008-ban az akkori román kormány támogatásának köszönhetően egy modern gondolának a kiépítése kezdődött meg ugyanazon az oldalon, ahol hatvanhat évvel korábban az olimpiai sípályát kialakították. Az állami támogatás viszont 2011-ben megszűnt, a 80%-ban kész létesítmény pedig azóta is várja a felvonó beüzemeléséhez szükséges utolsó támogatást. Addig is óriási összegeket költ a városvezetés arra, hogy megőrizze a jelenlegi állapotokat, illetve hogy megelőzze a lopásokat.

Tervek a jövőre

Borsafüred, annak ellenére, hogy az elmúlt hetven évben több területen is fejlődött, sajnos ma már nem alkalmas nagyméretű versenyek lebonyolítására. Szép számmal születtek ugyanakkor új, korszerű létesítmények kialakítására vonatkozó tervek az utóbbi időben. Meg kell említeni azt is, hogy a vendéglátóiparból számos befektető érkezett Borsafüredre az elmúlt években.

Léteznek olyan, kifejezetten merész tervek is, amelyek „kiemelnék” Borsafüredet, hogy ismét regionális sportközponttá váljon, és visszanyerhesse valamikori síparadicsom státusát. Ugyanakkor fontos lenne a régi sportközpont emlékeinek megőrzése, megjelölése, illetve történetének bemutatása.

A ma is létező emlékek egyediek; megmentésük a következő évek feladata lesz. A táj szépsége, illetve a téli sportok üzésének lehetősége mellett pedig a múlt kuriózumainak megjelenítése külön értéket adhatna Borsának, illetve újabb élményeket a Radnai-havasokat felkeresőknek.